

Συλλογή της Νομολογίας

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΕΙΣΑΓΓΕΛΕΑ
NILS WAHL
της 16ης Ιανουαρίου 2018¹

Υπόθεση C-483/16

Zsolt Sziber
κατά
ERSTE Bank Hungary Zrt

[αίτηση του Fónárosi Törvényszék
(πρωτοβαθμίου δικαστηρίου Βουδαπέστης, Ουγγαρία)
για την έκδοση προδικαστικής αποφάσεως]

«Προστασία του καταναλωτή – Καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές – Συμβάσεις πιστώσεως συνομολογηθείσες σε ξένο νόμισμα – Εθνική νομοθεσία επιβάλλουσα πρόσθετες δικονομικές προϋποθέσεις για τη λόγω καταχρηστικότητας προσβολή της εγκυρότητας ρητρών περιλαμβανομένων σε συμβάσεις που συνάπτονται με καταναλωτές»

1. Η παρούσα υπόθεση αποτελεί μία ακόμη υπόθεση στο πλαίσιο του μεγάλου αριθμού δανειακών συμβάσεων καταναλωτών σε ξένο νόμισμα, οι οποίες συνάπτονταν σε ορισμένα κράτη μέλη μεταξύ των οποίων η Ουγγαρία.
2. Ουσιαστικά, η υπό κρίση υπόθεση αποτελεί συνέχεια της αποφάσεως που το Δικαστήριο εξέδωσε στις 30 Απριλίου 2014, στην υπόθεση Kásler και Káslerné Rábai (στο εξής: απόφαση Kásler)². Ειδικότερα, το αιτούν δικαστήριο ερωτά το Δικαστήριο αν η εθνική νομοθεσία που θεσπίστηκε από τις ουγγρικές αρχές κατόπιν της αποφάσεως Kásler συνάδει με την οδηγία 93/13/ΕΟΚ σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές³.

I. Το νομικό πλαίσιο

A. Το δίκαιο της Ένωσης

3. Το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 ορίζει:

«Τα κράτη μέλη μεριμνούν ώστε, προς το συμφέρον των καταναλωτών, καθώς και των ανταγωνιζόμενων επαγγελματιών, να υπάρχουν τα κατάλληλα και αποτελεσματικά μέσα, προκειμένου να πάψει η χρησιμοποίηση των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται από έναν επαγγελματία με καταναλωτές.»

¹ Γλώσσα του πρωτοτύπου: η αγγλική.

² C-26/13, EU:C:2014:282. Για άλλες υποθέσεις σχετικά με συμβάσεις καταναλωτικής πίστωσης συνομολογηθείσες σε ξένο νόμισμα, βλ. αποφάσεις της 26ης Φεβρουαρίου 2015, Matei (C-143/13, EU:C:2015:127), και της 20ής Σεπτεμβρίου 2017, Andriuciu κ.λπ. (C-186/16, EU:C:2017:703). Βλ., επίσης, προτάσεις μου στην υπόθεση Gavrilescu (C-627/15, EU:C:2017:690).

³ Οδηγία του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993 (ΕΕ 1993, L 95, σ. 29).

B. Το ουγγρικό δίκαιο

1. Νόμος IV του 1959 περί Αστικού Κώδικα

4. Το άρθρο 239/A, παράγραφος 1, του A Polgári Törvénykönyvről szóló 1959. évi IV. törvény (νόμου IV του 1959 περί Αστικού Κώδικα) –ο οποίος ήταν σε ισχύ έως τις 14 Μαρτίου 2014– ορίζει:

«Διάδικος δύναται να ζητήσει τη δικαστική αναγνώριση της ακυρότητας της συμβάσεως ή ορισμένων συμβατικών ρητρών (μερική ακυρότητα), χωρίς να υποχρεούται να ζητήσει επίσης την εφαρμογή των συνεπειών της εν λόγω ακυρότητας.»

2. Νόμος V του 2013 περί Αστικού Κώδικα

5. Το άρθρο 6:108 του A Polgári Törvénykönyvről szóló 2013. évi V. törvény (νόμου V του 2013 περί Αστικού Κώδικα) –ο οποίος ισχύει από τις 15 Μαρτίου 2014– ορίζει:

«1. Ουδέν δικαίωμα δύναται να θεμελιωθεί σε άκυρη σύμβαση ούτε δύναται να απαιτηθεί η εκτέλεση τέτοιας συμβάσεως. Το δικαστήριο καθορίζει, κατόπιν αιτήματος ενός των διαδίκων, τις έννομες συνέπειες της ακυρότητας, εντός των ορίων της παραγραφής και της χρησικτησίας.

2. Διάδικος δύναται να ζητήσει τη δικαστική αναγνώριση της ακυρότητας της συμβάσεως ή ορισμένων συμβατικών ρητρών (μερική ακυρότητα) χωρίς να ζητήσει επίσης την εφαρμογή των συνεπειών της εν λόγω ακυρότητας.

3. Το δικαστήριο δύναται να αποφανθεί επί των εννόμων συνεπειών της ακυρότητας ακόμη και πέραν των αιτημάτων των διαδίκων, αλλά δεν δύναται να εφαρμόσει λύση στην οποία αντιτίθενται αμφότεροι οι διάδικοι.»

3. Νόμος DH 1

6. Το άρθρο 1, παράγραφος 1, του A Kúriának a pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvény (νόμου XXXVIII του 2014 περί ρυθμίσεως συγκεκριμένων ζητημάτων σχετικά με την απόφαση του Kúria για την εναρμόνιση της νομολογίας όσον αφορά δανειακές συμβάσεις συναφθείσες μεταξύ πιστωτικών ιδρυμάτων και καταναλωτών, στο εξής νόμος: DH 1) ορίζει:

«Ο παρών νόμος εφαρμόζεται σε δανειακές συμβάσεις που συνήφθησαν με καταναλωτές από την 1η Μαΐου 2004 έως την ημερομηνία ενάρξεως της ισχύος του παρόντος νόμου. Για την εφαρμογή του παρόντος νόμου, πρέπει να θεωρείται ως “σύμβαση καταναλωτικού δανείου” οποιαδήποτε δανειακή ή πιστωτική σύμβαση ή σύμβαση χρηματοδοτικής μισθώσεως η οποία στηρίζεται σε συναλλαγματική ισοτιμία (η οποία είναι συνδεδεμένη ή έχει συνομολογηθεί σε ξένο νόμισμα και η αποπληρωμή της γίνεται σε φιορίνια) ή σε φιορίνια και έχει συναφθεί μεταξύ πιστωτικού ιδρύματος και καταναλωτή, αν η σύμβαση αυτή περιέχει γενική ρήτρα ή ρήτρα η οποία δεν αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως κατά την έννοια του άρθρου 3, παράγραφος 1, ή του άρθρου 4, παράγραφος 1.»

7. Κατά το άρθρο 3 του ίδιου νόμου:

«1. Σε δανειακή σύμβαση συναφθείσα με καταναλωτή είναι άκυρη –εκτός αν πρόκειται για συμβατική ρήτρα που αποτέλεσε αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως– η ρήτρα βάσει της οποίας το πιστωτικό ίδρυμα, για την εκταμίευση του ποσού που προορίζεται για την απόκτηση του αγαθού που αποτελεί το αντικείμενο του δανείου ή της χρηματοδοτικής μισθώσεως, ορίζει ότι εφαρμόζεται η συναλλαγματική ισοτιμία αγοράς, ενώ για την εξόφληση της οφειλής εφαρμόζει τη συναλλαγματική ισοτιμία πωλήσεως ή συναλλαγματική ισοτιμία διαφορετική από αυτήν που ίσχυε κατά την εκταμίευση.

2. Η άκυρη ρήτρα που μνημονεύεται στην παράγραφο 1 [...] αντικαθίσταται, τόσο για την εκταμίευση όσο και για την εξόφληση (περιλαμβανομένης της πληρωμής των δόσεων και όλων των εξόδων και προμηθειών που εκφράζονται σε ξένο νόμισμα), από διάταξη αποσκοπούσα στην εφαρμογή της επίσημης συναλλαγματικής ισοτιμίας, όπως αυτή καθορίζεται από την Εθνική Τράπεζα της Ουγγαρίας για το αντίστοιχο ξένο νόμισμα.»

8. Το άρθρο 4 του νόμου DH 1 ορίζει:

«1. Στις δανειακές συμβάσεις που συνάπτονται με καταναλωτές στις οποίες προβλέπεται δυνατότητα μονομερούς τροποποιήσεως της συμβάσεως, κάθε ρήτρα τέτοιας συμβάσεως επιτρέπεται να μονομερή αύξηση των τόκων, του κόστους και των εξόδων –εκτός αν πρόκειται για ρήτρα που αποτέλεσαν αντικείμενο ατομικής διαπραγματεύσεως– τεκμαίρεται καταχρηστική. [...]

2. Συμβατική ρήτρα όπως οι αναφερόμενες στην παράγραφο 1 είναι άκυρη αν το πιστωτικό ίδρυμα δεν ασκήσει εντός της προθεσμίας του άρθρου 8, παράγραφος 1, αγωγή ενώπιον πολιτικού δικαστηρίου, ή αν το δικαστήριο απορρίψει την αγωγή ή καταργήσει τη δίκη, εκτός αν για τη συγκεκριμένη συμβατική ρήτρα δύναται να κινηθεί η διαδικασία του άρθρου 6, παράγραφος 2, αλλά αυτή δεν κινήθηκε, ή κινήθηκε αλλά το δικαστήριο δεν διαπίστωσε την ακυρότητα της συμβατικής ρήτρας δυνάμει της παραγράφου 2α.

2α. Συμβατική ρήτρα όπως οι αναφερόμενες στην παράγραφο 1 είναι άκυρη αν δικαστήριο έχει διαπιστώσει την ακυρότητά της βάσει του ειδικού νόμου περί της εκκαθαρίσεως λογαριασμών, στο πλαίσιο δίκης που για λόγους δημοσίου συμφέροντος κινήθηκε από την εποπτεύουσα αρχή.

3. Στις περιπτώσεις των παραγράφων 2 και 2α, το πιστωτικό ίδρυμα προβαίνει σε εκκαθάριση των λογαριασμών του με τον καταναλωτή κατά τον τρόπο που ειδικός νόμος ορίζει.»

4. *Νόμος DH 2*

9. Το άρθρο 37 του νόμου A [Kúriának a] pénzügyi intézmények fogyasztói kölcsönszerződéseire vonatkozó jogegységi határozatával kapcsolatos egyes kérdések rendezéséről szóló 2014. évi XXXVIII. törvényben rögzített elszámolás szabályairól és egyes egyéb rendelkezésekről szóló 2014. évi XL. törvény (νόμου XL του 2014 περί των κανόνων που διέπουν την εκκαθάριση λογαριασμών που προβλέπεται από τον νόμο XXXVIII του 2014, περί ρυθμίσεως συγκεκριμένων ζητημάτων σχετικά με την απόφαση [του Kúria] για την εναρμόνιση της νομολογίας όσον αφορά δανειακές συμβάσεις συναφθείσες μεταξύ χρηματοπιστωτικών ιδρυμάτων και καταναλωτών, στο εξής: νόμος DH 2) ορίζει:

«1. Όσον αφορά τις συμβάσεις που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του παρόντος νόμου, διάδικος δύναται να ζητήσει από το δικαστήριο την κήρυξη της ακυρότητας της συμβάσεως ή συγκεκριμένων συμβατικών ρητρών (στο εξής: μερική ακυρότητα) –ανεξάρτητα από τους λόγους που επικαλείται για την εν λόγω ακυρότητα– μόνον αν ζητήσει επίσης όπως το εν λόγω δικαστήριο εφαρμόσει τις έννομες συνέπειες της ακυρότητας (ήτοι την αναγνώριση ότι η σύμβαση είναι ισχυρή ή παράγει αποτελέσματα έως την ημερομηνία εκδόσεως της αποφάσεως). Ελλείψει τέτοιου αιτήματος –και εφόσον παρέλθει

άπρακτη η παρασχεθείσα δυνατότητα θεραπείας των σχετικών ελλείψεων— το δικαστήριο δεν εξετάζει την υπόθεση επί της ουσίας. Αν διάδικος ζητήσει τον καθορισμό των εννόμων συνεπειών της ολικής ή μερικής ακυρότητας, οφείλει επίσης να αναφέρει στο δικαστήριο την έννομη συνέπεια που αυτό πρέπει να εφαρμόσει. Όσον αφορά την εφαρμογή της έννομης συνέπειας, ο διάδικος πρέπει να υποβάλει ρητό και ποσοτικοποιημένο αίτημα, το οποίο περιλαμβάνει την εκκαθάριση των λογαριασμών μεταξύ των διαδίκων.

2. Λαμβανομένων υπόψη των διατάξεων της παραγράφου 1, ως προς τις συμβάσεις που εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής του παρόντος νόμου, βάσει των διατάξεων του άρθρου 239/A, παράγραφος 1, του [Αστικού Κώδικα του 1959] ή του άρθρου 6:108, παράγραφος 2, του [Αστικού Κώδικα του 2013], αν πληρούνται οι προϋποθέσεις του παρόντος νόμου, η αγωγή απορρίπτεται χωρίς κλήτευση των διαδίκων στις εκκρεμείς δίκες που κινήθηκαν για την αναγνώριση της ολικής ή μερικής ακυρότητας της συμβάσεως ή η δίκη καταργείται. Η αγωγή δεν πρέπει να απορριφθεί χωρίς κλήτευση των διαδίκων ή η δίκη δεν πρέπει να καταργηθεί όταν ο διάδικος, πέραν του αιτήματος αναγνώρισεως της ολικής ή μερικής ακυρότητας της συμβάσεως, έχει υποβάλει άλλο αίτημα· στην περίπτωση αυτή, θεωρείται ότι δεν διατηρείται το αίτημα αναγνώρισεως της ακυρότητας. Το ίδιο ισχύει επίσης για τις δίκες που επαναλαμβάνονται μετά το πέρας αναστολής.

3. Αν, σε εκκρεμή δίκη, πλέον δεν συντρέχει λόγος απορρίψεως της αγωγής χωρίς κλήτευση των διαδίκων, η δίκη πρέπει να καταργηθεί όταν ο διάδικος με το δικόγραφο της αγωγής του (ή, ανάλογα με την περίπτωση, της ανταγωγής του) δεν ζητήσει, εντός τριάντα ημερών από την κοινοποίηση του αιτήματος που του απηύθυνε το δικαστήριο να θεραπεύσει τις ελλείψεις, να καθορίσει το δικαστήριο την έννομη συνέπεια της ολικής ή μερικής ακυρότητας της συμβάσεως και, επιπλέον, δεν αναφέρει την έννομη συνέπεια που πρέπει να εφαρμοστεί. Η δίκη δεν πρέπει να καταργηθεί αν ο διάδικος, πέραν του αιτήματος αναγνώρισεως της ολικής ή μερικής ακυρότητας της συμβάσεως, έχει υποβάλει άλλο αίτημα· στις περιπτώσεις αυτές, πρέπει να θεωρείται ότι δεν διατηρείται το αίτημα αναγνώρισεως της ακυρότητας.»

10. Κατά το άρθρο 37/A, παράγραφος 1, του ίδιου νόμου, «το δικαστήριο, όταν καθορίζει τις έννομες συνέπειες της ακυρότητας, καθορίζει —λαμβάνοντας ως βάση τα στοιχεία της εκκαθαρίσεως λογαριασμών που επανεξετάστηκε κατά το άρθρο 38, παράγραφος 6— τις υποχρεώσεις πληρωμής των διαδίκων κατ' εφαρμογήν των διατάξεων περί εκκαθαρίσεως λογαριασμών που θεσπίζει ο παρών νόμος.»

11. Κατά το άρθρο 38, παράγραφος 6, του νόμου DH 2, η εκκαθάριση λογαριασμών θεωρείται ότι έχει επανεξεταστεί όταν:

- «a) εντός της προθεσμίας του παρόντος νόμου, ο καταναλωτής δεν υπέβαλε ένσταση στο πιστωτικό ίδρυμα σχετικά με τη διενεργηθείσα εκκαθάριση λογαριασμών ή δεν υπέβαλε ένσταση προβάλλοντας ότι το πιστωτικό ίδρυμα δεν προέβη στην εκκαθάριση λογαριασμών·
- b) εντός της προθεσμίας του παρόντος νόμου, ο καταναλωτής δεν προσέφυγε στο όργανο διαιτησίας επί χρηματοοικονομικών ζητημάτων·
- c) εντός της προθεσμίας του παρόντος νόμου, ο καταναλωτής ή το πιστωτικό ίδρυμα δεν κίνησε την εξώδικη διαδικασία του άρθρου 23, παράγραφος 1, ή την ένδικη διαδικασία του άρθρου 23, παράγραφος 2, του παρόντος νόμου·
- d) η απόφαση με την οποία περατώνεται η εξώδικη διαδικασία του άρθρου 23, παράγραφος 1, ή η απόφαση με την οποία περατώνεται η ένδικη διαδικασία του άρθρου 23, παράγραφος 2, που κινήθηκε από τον καταναλωτή ή από το πιστωτικό ίδρυμα, κατέστη απρόσβλητη.»

5. Νόμος DH 3

12. Κατά το άρθρο 3, παράγραφος 1, του Az egyes fogyasztói kölcsönszerződések devizanemének módosulásával és a kamatszabályokkal kapcsolatos kérdések rendezéséről szóló 2014. évi LXXVII. törvény (νόμου LXXVII του 2014 περί ρυθμίσεως διάφορων ζητημάτων σχετικά με την τροποποίηση του νομίματος στο οποίο έχουν συνομολογηθεί συμβάσεις δανείου συναφθείσες με καταναλωτές και σχετικά με τη νομοθεσία σε θέματα τόκων, στο εξής: νόμος DH 3), «η δανειακή σύμβαση που συνήφθη με καταναλωτή τροποποιείται αυτοδικαίως, σύμφωνα με τις διατάξεις του παρόντος νόμου».

13. Το άρθρο 10 του εν λόγω νόμου ορίζει:

«Όσον αφορά τις συμβάσεις ενυπόθηκων δανείων που έχουν συνομολογηθεί σε ξένο νόμισμα ή συνδέονται με ξένο νόμισμα, το πιστωτικό ίδρυμα έναντι του οποίου υπάρχει η σχετική οφειλή υποχρεούται, εντός της προθεσμίας που προβλέπεται για την εκτέλεση της υποχρεώσεως του εκκαθαρίσεως λογαριασμών βάσει του νόμου [DH 2], να μετατρέψει σε φιορίνια ολόκληρη την οφειλή που υπάρχει βάσει συμβάσεως ενυπόθηκου δανείου το οποίο συνομολογήθηκε σε ξένο νόμισμα ή συνδέεται με ξένο νόμισμα, ή που απορρέει από μια τέτοια σύμβαση, όπως καθορίζεται βάσει της εκκαθαρίσεως λογαριασμών που διενεργήθηκε δυνάμει του νόμου περί εκκαθαρίσεως λογαριασμών, εφαρμόζοντας όποια από τις ακόλουθες συναλλαγματικές ισοτιμίες είναι ευνοϊκότερη για τον καταναλωτή κατά την ημερομηνία αναφοράς:

- a) τη μέση συναλλαγματική ισοτιμία του σχετικού ξένου νομίματος, όπως αυτή καθορίστηκε επισήμως από την Εθνική Τράπεζα της Ουγγαρίας κατά το χρονικό διάστημα από τις 16 Ιουνίου 2014 έως τις 7 Νοεμβρίου 2014, ή
- b) τη συναλλαγματική ισοτιμία του ξένου νομίματος, όπως αυτή καθορίστηκε επισήμως από την Εθνική Τράπεζα της Ουγγαρίας στις 7 Νοεμβρίου 2014.»

14. Το άρθρο 15/A του ίδιου νόμου ορίζει:

«1. Στις εκκρεμείς δίκες που κινήθηκαν με αίτημα την αναγνώριση της ακυρότητας (ή της μερικής ακυρότητας) δανειακών συμβάσεων που συνήφθησαν με καταναλωτές ή για τον καθορισμό των εννόμων συνεπειών της ακυρότητας, οι σχετικοί με τη μετατροπή σε ουγγρικά φιορίνια κανόνες του παρόντος νόμου εφαρμόζονται επίσης στο ποσό της οφειλής του καταναλωτή που προέρχεται από σύμβαση καταναλωτικού δανείου που συνομολογήθηκε σε ξένο νόμισμα ή συνδέεται με ξένο νόμισμα, το οποίο καθορίστηκε βάσει της εκκαθαρίσεως λογαριασμών δυνάμει του [νόμου DH 2].

2. Το ποσό που ο καταναλωτής έχει καταβάλει έως την έκδοση της αποφάσεως αφαιρείται από το ποσό της συνολικής οφειλής του, η οποία εκφράζεται σε ουγγρικά φιορίνια κατά την ημερομηνία αναφοράς της εκκαθαρίσεως λογαριασμών.

3. Όταν η δανειακή σύμβαση που έχει συναφθεί με καταναλωτή έχει κηρυχθεί έγκυρη, τα επιμέρους συμβατικά δικαιώματα και υποχρεώσεις των μερών που απορρέουν από την εκκαθάριση λογαριασμών που διενεργήθηκε δυνάμει του [νόμου DH 2] καθορίζονται βάσει των διατάξεων του παρόντος νόμου.»

II. Τα πραγματικά περιστατικά, η διαδικασία και τα προδικαστικά ερωτήματα

15. Στις 7 Μαΐου 2008, ο Z. Sziber συνήψε, από κοινού με την M. Szeder υπό την ιδιότητά τους ως καταναλωτών, με την ERSTE Bank Hungary Zrt. (στο εξής: ERSTE Bank) δανειακή σύμβαση που συνομολογήθηκε μεν σε ελβετικά φράγκα, αλλά το ποσό που εκταμιεύθηκε και επρόκειτο να αποπληρωθεί εκφραζόταν σε ουγγρικά φιορίνια, και σύμβαση συστάσεως υποθήκης, η οποία προσαρτήθηκε ως παράρτημα στη δανειακή σύμβαση. Η δανειακή σύμβαση προέβλεπε ότι για τον υπολογισμό των δόσεων αποπληρωμής του δανείου θα εφαρμοστεί η τιμή πωλήσεως συναλλάγματος

από την τράπεζα, ενώ το ποσό που αποδεσμεύθηκε μετατράπηκε σε ουγγρικά φιορίνια βάσει της συναλλαγματικής ισοτιμίας αγοράς της τράπεζας. Επιπλέον, η σύμβαση παρείχε στο πιστωτικό ίδρυμα το δικαίωμα μονομερούς τροποποίησης της συμβάσεως (μέσω αυξήσεως του επιτοκίου δανεισμού, των προμηθειών και των εξόδων).

16. Θεωρώντας ότι η εν λόγω σύμβαση είναι παράνομη, ο Z. Sziber άσκησε αγωγή ενώπιον του Fővárosi Törvényszék (πρωτοβαθμίου δικαστηρίου Βουδαπέστης, Ουγγαρία). Με την αγωγή του, η οποία εν συνεχεία διορθώθηκε, ο Z. Sziber υποστήριξε κυρίως ότι η σύμβαση είναι άκυρη στο σύνολό της για διάφορους λόγους: (i) διότι δεν μνημόνευε τα ποσά των επιμέρους δόσεων, ιδίως δε τα ποσά που αντιστοιχούσαν στο κεφάλαιο και στους τόκους, οπότε καθίστατο αδύνατη η εκτέλεση της επιβαλλόμενης από τη σύμβαση υποχρέωσης· (ii) διότι ποσά τα οποία εκφράζονται σε ξένο νόμισμα δεν είναι δυνατόν να καταβληθούν σε πιστωτικό λογαριασμό ο οποίος αφορά ουγγρικά φιορίνια· (iii) διότι στη σύμβαση δεν οριζόταν με σαφήνεια η συναλλαγματική ισοτιμία που ήταν εφαρμοστέα επί της μετατροπής του ξένου νομίσματος· (iv) διότι το πιστωτικό ίδρυμα δεν προέβη σε αξιόπιστη αξιολόγηση της πιστοληπτικής ικανότητας όσον αφορά την εξέταση της φερεγγυότητας του δανειολήπτη, λαμβάνοντας υπόψη, μεταξύ άλλων, τον κίνδυνο της συναλλαγματικής ισοτιμίας· και (v) διότι ο καταναλωτής δεν ήταν σε θέση να εκτιμήσει το εύρος του κινδύνου της συναλλαγματικής ισοτιμίας με βάση τις ασαφείς και ακατανόητες πληροφορίες που του παρασχέθηκαν.

17. Επικουρικώς, ο Z. Sziber ζήτησε να κηρυχθούν καταχρηστικές, και ως εκ τούτου άκυρες, μόνον ορισμένες από τις ρήτρες της συμβάσεως. Ειδικότερα, υποστήριξε ότι η περιλαμβανόμενη στο σημείο VII.2 της συμβάσεως ρήτρα είναι καταχρηστική στο μέτρο που το εύρος του κινδύνου της συναλλαγματικής ισοτιμίας δεν μπορούσε να εκτιμηθεί πλήρως από τον καταναλωτή στον οποίο δεν είχαν παρασχεθεί σαφή και κατανοητά πληροφοριακά στοιχεία. Κατά την άποψή του, επίσης η ρήτρα του σημείου VIII.13 της συμβάσεως είναι καταχρηστική καθόσον τα επίσημα πληροφοριακά στοιχεία από την τράπεζα είχαν ενσωματωθεί στη σύμβαση, παρέχοντας στην τράπεζα το δικαίωμα να συμπληρώσει τη σύμβαση, επηρεάζοντας, με τον τρόπο αυτόν, τη συμβατική ισορροπία μεταξύ των μερών. Ο Z. Sziber υποστήριξε επίσης ότι οι ρήτρες που περιλαμβάνονταν στα σημεία II.1 (υπολογισμός των δόσεων αποπληρωμής σύμφωνα με τα επίσημα πληροφοριακά στοιχεία της τράπεζας), III.2 (επιτόκιο δανεισμού και εύρος διακυμάνσεως του επιτοκίου αυτού) και III.3 (δικαίωμα αυξήσεως του επιτοκίου δανεισμού) της συμβάσεως είναι επίσης καταχρηστικές και, κατά συνέπεια, άκυρες.

18. Συναφώς, ο Z. Sziber προέβαλε ότι δεν είχε τη δυνατότητα να εκτιμήσει την έκταση του συναλλαγματικού κινδύνου. Επιπλέον, υποστήριξε ότι η καταχρηστικότητα των ρητρών που αφορούσαν (i) τον υπολογισμό των δόσεων αποπληρωμής βάσει των επίσημων πληροφοριακών στοιχείων του πιστωτικού ιδρύματος, (ii) το επιτόκιο δανεισμού και το εύρος διακυμάνσεώς του και (iii) το δικαίωμα αυξήσεως του εν λόγω επιτοκίου, καθιστά άκυρους τους εν λόγω όρους.

19. Πάντως, κατά τη διάρκεια της σχετικής δίκης, ορισμένοι από τους εφαρμοστέους εθνικούς νόμους τροποποιήθηκαν και θεσπίστηκαν πρόσθετες ρυθμίσεις. Πράγματι, μεγάλος αριθμός αγωγών –παρόμοιων ή αντίστοιχων με αυτήν που άσκησε ο Z. Sziber– είχε κατατεθεί ενώπιον των ουγγρικών δικαστηρίων. Στις 16 Ιουνίου 2014, το Κúria (Ανώτατο Δικαστήριο, Ουγγαρία), λαμβάνοντας υπόψη την απόφαση που το Δικαστήριο εξέδωσε στην υπόθεση Kásler⁴, έκρινε ότι ορισμένοι συμβατικοί όροι στις συμβάσεις δανείων που συνάπτονταν με καταναλωτές ήσαν καταχρηστικοί. Εντούτοις, το Κúria (Ανώτατο Δικαστήριο) δεν χαρακτήρισε ως άκυρες τις σχετικές συμβάσεις καθόσον έκρινε ότι ορισμένοι από τους όρους αυτούς μπορούσαν να τροποποιηθούν. Ειδικότερα, έκρινε ότι οι τιμές αγοράς και πώλησεως συναλλάγματος, οι οποίες εφαρμόζονταν ως τιμές μετατροπής σε δανειακές

4 Απόφαση της 30ής Απριλίου 2014, Kásler και Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282).

συμβάσεις συνομολογηθείσες σε ξένο νόμισμα, έπρεπε να αντικατασταθούν από την επίσημη συναλλαγματική ισοτιμία της Εθνικής Τράπεζας της Ουγγαρίας. Τα επιπλέον ποσά που κατά το παρελθόν είχαν καταβληθεί από τους καταναλωτές έπρεπε να επιστραφούν από τα πιστωτικά ιδρύματα⁵.

20. Δεδομένου ότι η σύναψη δανειακών συμβάσεων που εκφράζονταν σε ξένο νόμισμα αποτελούσε κοινή πρακτική, ο Ούγγρος νομοθέτης αποφάσισε να προβεί σε κωδικοποίηση της νομολογίας του Κύρια (Ανωτάτου Δικαστηρίου) και θέσπισε συγκεκριμένους δικονομικούς κανόνες προκειμένου να ρυθμίσει τις συνέπειες της εν λόγω νομολογίας. Ειδικότερα, εκδόθηκαν οι νόμοι DH 1, DH 2 και DH 3 που μνημονεύονται στα σημεία 6 έως 14 των παρουσών προτάσεων (στο εξής: επίμαχη εθνική νομοθεσία).

21. Υπό το πρίσμα του νέου νομοθετικού πλαισίου, το αιτούν δικαστήριο έκρινε ότι, στην υπό κρίση υπόθεση, η εκ μέρους της ERSTE Bank εφαρμογή της τιμής πωλήσεως συναλλάγματος για τη μετατροπή των περιοδικών δόσεων αποπληρωμής καθώς και το δικαίωμα της εν λόγω τράπεζας για μονομερή τροποποίηση της συμβάσεως είναι άκυρα. Ως εκ τούτου, τα ποσά που κατ' εφαρμογήν των όρων αυτών ο Z. Sziber είχε καταβάλει στην ERSTE Bank είχαν καταβληθεί καθ' υπέρβαση και έπρεπε να επιστραφούν. Επιπλέον, το αιτούν δικαστήριο κάλεσε τον Z. Sziber, στο μέτρο που αυτός είχε πρόσθετες απαιτήσεις, να τροποποιήσει το αίτημα της αγωγής του σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 37 του νόμου DH 2. Πάντως, από την πλευρά του Z. Sziber δεν υπήρξε καμία αντίδραση σε αυτό.

22. Λόγω της αδράνειας του Z. Sziber να διορθώσει την αγωγή του, το Fővárosi Törvényszék (πρωτοβάθμιο δικαστήριο Βουδαπέστης) έκρινε ότι δεν μπορούσε να αποφανθεί επί των λοιπών ουσιαστικών πυχών της συγκεκριμένης υποθέσεως. Κατά το άρθρο 37 του νόμου DH 2, στην παρούσα υπόθεση η δίκη έπρεπε να καταργηθεί. Ωστόσο, δεδομένου ότι το εν λόγω δικαστήριο έχει αμφιβολίες ως προς την ορθή ερμηνεία ορισμένων διατάξεων του δικαίου της Ένωσης και ως προς το συμβατό συγκεκριμένων εθνικών κανόνων με τις διατάξεις αυτές, αποφάσισε, με διάταξη που εξέδωσε στις 29 Αυγούστου 2016, να αναστείλει τη διαδικασία και να υποβάλει στο Δικαστήριο αίτηση προδικαστικής αποφάσεως επί των ακολούθων ερωτημάτων:

«1) Πρέπει οι ακόλουθες διατάξεις του δικαίου της Ένωσης, ήτοι το [άρθρο 169 ΣΛΕΕ], το άρθρο 38 του Χάρτη των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης [(στο εξής: Χάρτης)], το άρθρο 7, παράγραφοι 1 και 2, της [οδηγίας 93/13/ΕΟΚ], σε συνδυασμό με το άρθρο 8 της ίδιας οδηγίας και την αιτιολογική σκέψη 47 της οδηγίας 2008/48/ΕΚ του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2008, για τις συμβάσεις καταναλωτικής πίστωσης και την κατάργηση της οδηγίας 87/102/ΕΟΚ του Συμβουλίου, να ερμηνευθούν

υπό την έννοια ότι αντιβαίνει σε αυτές εθνική ρύθμιση (και η εφαρμογή της) που καθιερώνει συμπληρωματικές απαιτήσεις εις βάρος εκείνου του διαδίκου (ενάγοντος ή εναγομένου) ο οποίος, μεταξύ 1ης Μαΐου 2004 και 26ης Ιουλίου 2014, συνήψε σύμβαση πιστώσεως, με την ιδιότητα του καταναλωτή, περιλαμβάνουσα καταχρηστική ρήτρα που επιτρέπει την μονομερή αύξηση του επιτοκίου, των εξόδων ή της προμήθειας ή που προβλέπει το εκτιμώμενο εύρος μεταξύ των τιμών αγοράς και πωλήσεως,

εκ του λόγου ότι, βάσει των εν λόγω συμπληρωματικών απαιτήσεων, προκειμένου να μπορούν να ασκηθούν ενώπιον των δικαστηρίων τα δικαιώματα που απορρέουν από την ακυρότητα των εν λόγω συμβάσεων που έχουν συναφθεί με καταναλωτές και, ειδικότερα, προκειμένου το δικαστήριο να μπορέσει να επιληφθεί της ουσίας της υποθέσεως, απαιτείται η κατάθεση στο πλαίσιο πολιτικής δίκης δικογράφου (κατ' αρχήν αγωγής, μεταβολής της αγωγής ή ενστάσεως

⁵ Απόφαση 2/2014. PJE, Magyar Közlöny, 2014, αριθ. 91.

ακυρότητας προβαλλόμενης από τον εναγόμενο –κατά της καταδίκης του καταναλωτή– ή μεταβολής της ενστάσεως αυτής, ανταγωγής ή μεταβολής της ανταγωγής αυτής) με υποχρεωτικό περιεχόμενο,

ενώ έτερος διάδικος που δεν συνήψε σύμβαση πιστώσεως, με την ιδιότητα του καταναλωτή, ή που συνήψε κατά την ίδια περίοδο, με την ιδιότητα του καταναλωτή, σύμβαση πιστώσεως διαφορετικού τύπου από την προαναφερθείσα δεν υποχρεούται να καταθέσει ένα τέτοιο δικόγραφο με υποχρεωτικό περιεχόμενο;

- 2) Τόσο στην περίπτωση που το Δικαστήριο απαντήσει καταφατικά, όσο και στην περίπτωση που απαντήσει αρνητικά στο πρώτο ερώτημα, που έχει ευρύτερη διατύπωση από αυτό το δεύτερο ερώτημα, πρέπει οι διατάξεις του δικαίου της Ένωσης που απαριθμούνται στο πρώτο ερώτημα να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι αντιβαίνει σε αυτές η εφαρμογή των ακόλουθων υποχρεωτικών συμπληρωματικών απαιτήσεων [α' έως γ'] στον διάδικο που συνήψε, με την ιδιότητα του καταναλωτή, σύμβαση πιστώσεως υπό την έννοια του πρώτου ερωτήματος:

- α) το δικόγραφο της αγωγής, μεταβολής της αγωγής ή ενστάσεως ακυρότητας προβαλλόμενης από τον εναγόμενο –κατά της καταδίκης του καταναλωτή– ή μεταβολής της ενστάσεως αυτής, ανταγωγής ή μεταβολής της ανταγωγής αυτής που πρέπει να καταθέσει στο πλαίσιο της δίκης ο διάδικος (ενάγων ή εναγόμενος) που συνήψε, με την ιδιότητα του καταναλωτή, σύμβαση πιστώσεως υπό την έννοια του πρώτου ερωτήματος κρίνεται παραδεκτό μόνον –τουτέστιν τότε μόνον μπορεί να εξεταστεί επί της ουσίας–, αν στο δικόγραφο αυτό,

ο διάδικος δεν ζητεί αποκλειστικώς να αποφανθεί το δικαστήριο ότι είναι άκυρη εν όλω ή εν μέρει η σύμβαση πιστώσεως που συνήφθη με καταναλωτές υπό την έννοια του πρώτου ερωτήματος, αλλά επίσης να εφαρμόσει τις έννομες συνέπειες που συνεπάγεται η απόλυτη ακυρότητα,

ενώ έτερος διάδικος που δεν συνήψε σύμβαση πιστώσεως, με την ιδιότητα του καταναλωτή, ή που συνήψε κατά την ίδια περίοδο, με την ιδιότητα του καταναλωτή, σύμβαση πιστώσεως διαφορετικού τύπου από την προαναφερθείσα δεν υποχρεούται να καταθέσει ένα τέτοιο δικόγραφο με υποχρεωτικό περιεχόμενο,

- β) το δικόγραφο της αγωγής, μεταβολής της αγωγής ή ενστάσεως ακυρότητας προβαλλόμενης από τον εναγόμενο –κατά της καταδίκης του καταναλωτή– ή μεταβολής της ενστάσεως αυτής, ανταγωγής ή μεταβολής της ανταγωγής αυτής που πρέπει να καταθέσει στο πλαίσιο της δίκης ο διάδικος (ενάγων ή εναγόμενος) που συνήψε, με την ιδιότητα του καταναλωτή, σύμβαση πιστώσεως υπό την έννοια του πρώτου ερωτήματος κρίνεται παραδεκτό μόνον –τουτέστιν τότε μόνον μπορεί να εξεταστεί επί της ουσίας–, αν στο δικόγραφο αυτό,

πέραν της κηρύξεως από το δικαστήριο της απόλυτης ακυρότητας της συμβάσεως που συνήφθη με καταναλωτές υπό την έννοια του πρώτου ερωτήματος, δεν ζητεί, μεταξύ των εννόμων συνεπειών που συνεπάγεται η απόλυτη ακυρότητα, την επαναφορά των πραγμάτων στην προτέρα κατάσταση προ της συνάψεως της συμβάσεως,

ενώ άλλος διάδικος που δεν συνήψε σύμβαση πιστώσεως, με την ιδιότητα του καταναλωτή, ή που συνήψε κατά την ίδια περίοδο, με την ιδιότητα του καταναλωτή, σύμβαση πιστώσεως διαφορετικού τύπου από την προαναφερθείσα δεν υποχρεούται να καταθέσει ένα τέτοιο δικόγραφο με υποχρεωτικό περιεχόμενο,

- γ) το δικόγραφο της αγωγής, μεταβολής της αγωγής ή ενστάσεως ακυρότητας προβαλλόμενης από τον εναγόμενο –κατά της καταδίκης του καταναλωτή– ή μεταβολής της ενστάσεως αυτής, ανταγωγής ή μεταβολής της ανταγωγής αυτής που πρέπει να καταθέσει στο πλαίσιο

της δίκης ο διάδικος (ενάγων ή εναγόμενος) που συνήψε, με την ιδιότητα του καταναλωτή, σύμβαση πιστώσεως υπό την έννοια του πρώτου ερωτήματος κρίνεται παραδεκτό μόνον –τουτέστιν τότε μόνον μπορεί να εξεταστεί επί της ουσίας–, αν στο δικόγραφο αυτό,

όσον αφορά την περίοδο μεταξύ της ενάρξεως της συμβατικής σχέσεως και της ημερομηνίας καταθέσεως της αγωγής, παρατίθενται αναλυτικές καταστάσεις των λογαριασμών, πράγμα εξαιρετικά περίπλοκο από μαθηματικής απόψεως (όπως ορίζεται από τις εθνικές διατάξεις), που πρέπει να πραγματοποιηθούν λαμβανομένων υπόψη επίσης των κανόνων μετατροπής σε ουγγρικά φιορίνια

καθώς και λεπτομερειακά στοιχεία για κάθε οφειλή χωριστά, ούτως ώστε να είναι εφικτός ο μαθηματικός έλεγχος, εκθέτοντας τις ληξιπρόθεσμες δόσεις που πρέπει να καταβληθούν βάσει της συμβάσεως, τις καταβληθείσες από τον ενάγοντα δόσεις, τις ληξιπρόθεσμες δόσεις που πρέπει να καταβληθούν χωρίς να ληφθεί υπόψη η άκυρη ρήτρα, καθώς και τη μεταξύ τους διαφορά, πρέπει δε να παραθέτει, υπό την μορφή ενός συνολικού ποσού, το υπολειπόμενο χρέος το οποίο εξακολουθεί να οφείλει ο διάδικος που συνήψε, με την ιδιότητα του καταναλωτή, σύμβαση πιστώσεως υπό την έννοια του πρώτου ερωτήματος στο χρηματοπιστωτικό ίδρυμα ή το ποσό που έχει τυχόν αχρεωστήτως καταβάλει,

ενώ άλλος διάδικος που δεν συνήψε σύμβαση πιστώσεως, με την ιδιότητα του καταναλωτή, ή που συνήψε κατά την ίδια περίοδο, με την ιδιότητα του καταναλωτή, σύμβαση πιστώσεως διαφορετικού τύπου από την προαναφερθείσα δεν υποχρεούται να καταθέσει ένα τέτοιο δικόγραφο με υποχρεωτικό περιεχόμενο;

- 3) Πρέπει οι διατάξεις του δικαίου της Ένωσης που απαριθμούνται στο πρώτο ερώτημα να ερμηνευθούν υπό την έννοια ότι η παράβασή τους μέσω της θεσπίσεως των συμπληρωματικών απαιτήσεων που παρατίθενται ανωτέρω (στο πρώτο και το δεύτερο ερώτημα) συνεπάγεται ταυτοχρόνως παράβαση των άρθρων 20, 21 και 47 του [Χάρτη], λαμβανομένου υπόψη επίσης (εν μέρει επίσης σε σχέση με το πρώτο και το δεύτερο ερώτημα) ότι τα δικαστήρια των κρατών μελών πρέπει να εφαρμόζουν το δίκαιο της Ένωσης περί προστασίας των καταναλωτών ακόμη και σε υποθέσεις που δεν έχουν διασυνοριακό χαρακτήρα, ήτοι που έχουν αμιγώς εσωτερικό χαρακτήρα, κατά την έννοια των αποφάσεων του Δικαστηρίου της 5ης Δεκεμβρίου 2000, *Guimont* (C-448/98, EU:C:2000:663, σκέψη 23), και της 10ης Μαΐου 2012, *Duomo Gra* κ.λπ. (C-357/10 έως C-359/10, EU:C:2012:283, σκέψη 28), και της διατάξεως της 3ης Ιουλίου 2014, *Tudoran* (C-92/14, EU:C:2014:2051, σκέψη 39); Ή πρέπει να θεωρηθεί, στον βαθμό που οι συμβάσεις πιστώσεως στις οποίες αναφέρεται το προδικαστικό ερώτημα αποτελούν “συμβάσεις πιστώσεως που στηρίζονται σε ξένο νόμισμα”, ότι, εξ αυτού και μόνον του λόγου, πρόκειται για υπόθεση με διασυνοριακό χαρακτήρα;»

23. Δεδομένου ότι το αιτούν δικαστήριο έκρινε ότι δεν μπορούσε να αποφανθεί επί της υποθέσεως λόγω της αδράνειας του ενάγοντος, το Δικαστήριο εξέτασε αν η παρούσα υπόθεση εξακολουθεί να εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου. Με επιστολή την οποία απέστειλε στις 27 Οκτωβρίου 2016, το *Fővárosi Törvényszék* (πρωτοβάθμιο δικαστήριο Βουδαπέστης) απάντησε καταφατικά, διευκρινίζοντας ότι η έκβαση της υποθέσεως (η εξέταση της ουσίας της υποθέσεως ή η απόρριψη για δικονομικούς λόγους) εξαρτάται από τις απαντήσεις που το Δικαστήριο θα δώσει στα προδικαστικά ερωτήματα.

24. Στην παρούσα διαδικασία γραπτές παρατηρήσεις υπέβαλαν η ERSTE Bank, η Ουγγρική Κυβέρνηση και η Επιτροπή. Άπαντες υπέβαλαν επίσης προφορικές παρατηρήσεις κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση που διεξήχθη στις 24 Οκτωβρίου 2017.

III. Ανάλυση

A. Αρμοδιότητα του Δικαστηρίου και παραδεκτό

25. Πριν στραφώ στην ουσία της υποθέσεως, επιβάλλεται να εξεταστούν ορισμένα ζητήματα σχετικά με την αρμοδιότητα και το παραδεκτό.

26. Πρώτον, η διατύπωση της αρχικής αιτήσεως δημιούργησε ορισμένες αμφιβολίες ως προς το αν η υπόθεση εξακολουθεί να εκκρεμεί ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου, πράγμα που, κατά το άρθρο 267 ΣΛΕΕ, συνιστά αναγκαία προϋπόθεση για την υποβολή προδικαστικού ερωτήματος στο Δικαστήριο⁶. Πάντως, δεδομένου ότι, όπως διευκρίνισε στη συνέχεια το αιτούν δικαστήριο, η υπόθεση παραμένει εκκρεμής, φρονώ ότι τούτο δεν εγείρει πρόσθετα ζητήματα.

27. Ωστόσο, ακόμη πιο σημαντικό είναι ότι, παρά τις γραπτές παρατηρήσεις που υποβλήθηκαν στο Δικαστήριο και τη διεξαγωγή επ' ακροατηρίου συζητήσεως, παραμένει ασαφές ποιες διατάξεις του δικαίου της Ένωσης είναι εφαρμοστέες στη διαφορά της κύριας δίκης.

28. Κατ' αρχάς, σχετικά με την ερμηνεία της αφορώσας την προστασία των καταναλωτών διατάξεως της Συνθήκης –ήτοι του νυν άρθρου 169 ΣΛΕΕ– πρέπει να τονιστεί ότι η διάταξη αυτή απευθύνεται κυρίως στα θεσμικά και λοιπά όργανα και οργανισμούς της Ένωσης. Φρονώ ότι, στο μέτρο που το αιτούν δικαστήριο ουδόλως διευκρινίζει για ποιο λόγο και με ποιον τρόπο η συγκεκριμένη διάταξη μπορεί να έχει εφαρμογή σε μια κατάσταση όπως αυτή του Z. Sziber, το Δικαστήριο δεν μπορεί να δώσει χρήσιμη ερμηνεία της. Ομοίως, δεδομένου ότι το αιτούν δικαστήριο ουδόλως διευκρινίζει τη σημασία που έχουν για την υπό κρίση υπόθεση τα άρθρα 20 (Ισότητα έναντι του νόμου), 21 (Απαγόρευση διακρίσεων), 38 (Προστασία του καταναλωτή) και 47 (Δικαίωμα πραγματικής προσφυγής και αμερόληπτου δικαστηρίου) του Χάρτη, το Δικαστήριο θα πρέπει, κατά την άποψή μου, να μην αποφανθεί επί των συγκεκριμένων διατάξεων.

29. Περαιτέρω, στην κύρια δίκη δεν έχει εφαρμογή ούτε η οδηγία 2008/48/EK⁷, καθόσον το άρθρο της 2, παράγραφος 2, στοιχείο α', ορίζει ότι η οδηγία αυτή δεν εφαρμόζεται σε συμβάσεις πιστώσεως που εξασφαλίζονται με υποθήκη, όπερ συμβαίνει στην περίπτωση της συμβάσεως του Z. Sziber.

30. Τέλος, δεν είναι εύκολο να εξακριβωθούν οι απαιτήσεις που στηρίζονται στην οδηγία 93/13 –οι διατάξεις της οποίας σαφώς είχαν εφαρμογή πριν από τη θέσπιση της επίμαχης εθνικής νομοθεσίας– επί των οποίων, μετά τη θέση σε ισχύ της εν λόγω νομοθεσίας (και την προσήκουσα κοινοποίηση στον Z. Sziber του εκκαθαριστικού λογαριασμού της τράπεζας⁸), καλείται να αποφανθεί το αιτούν δικαστήριο στην υπόθεση της κύριας δίκης. Η αδράνεια που επέδειξε ο Z. Sziber όταν, μετά τη θέσπιση της επίμαχης εθνικής νομοθεσίας, κλήθηκε από το αιτούν δικαστήριο να μεταβάλει το αίτημα της αγωγής του, δημιουργεί αμφιβολίες επίσης όσον αφορά την ύπαρξη εκκρεμών απαιτήσεων στη φερόμενη καταχρηστικότητα των συμβατικών ρητρών.

31. Βασικά, η επίμαχη εθνική νομοθεσία έχει εφαρμογή σε όλες τις δανειακές συμβάσεις που συνήφθησαν μεταξύ πιστωτικού ιδρύματος και καταναλωτή κατά το χρονικό διάστημα από την 1η Μαΐου 2004 έως τις 26 Ιουλίου 2014, που συνομολογήθηκαν σε ξένο νόμισμα (συμβάσεις σε συνάλλαγμα ή συμβάσεις που εκφράζονταν σε ξένο νόμισμα και το ποσό που εκταμιεύονταν ήταν σε ουγγρικά φιορίνια) ή σε ουγγρικά φιορίνια και περιλαμβάνουν ρήτρες που κηρύχθηκαν ή τεκμαίρονται ως καταχρηστικές. Οι ρήτρες αυτές καταργήθηκαν (και, όπου κρίθηκε σκόπιμο,

6 Βλ. απόφαση της 21ης Απριλίου 1988, Pardini (338/85, EU:C:1988:194, σκέψεις 10 και 11). Βλ., επίσης, προτάσεις μου στην υπόθεση Gavrilescu (C-627/15, EU:C:2017:690, ιδίως σημεία 36 έως 40).

7 Οδηγία του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου και του Συμβουλίου, της 23ης Απριλίου 2008, για τις συμβάσεις καταναλωτικής πίστωσης και την κατάργηση της οδηγίας 87/102/ΕΟΚ του Συμβουλίου (ΕΕ 2008, L 133, σ. 66).

8 Κατά το άρθρο 21, παράγραφος 3, του νόμου DH 3, τα πιστωτικά ιδρύματα έπρεπε να έχουν αποστείλει τους εκκαθαριστικούς λογαριασμούς στους πελάτες τους μέχρι την 1η Φεβρουαρίου 2015.

αντικαταστάθηκαν από άλλες ρήτρες) και οι συνομολογηθείσες σε ξένο νόμισμα συμβάσεις μετατράπηκαν σε συμβάσεις οι οποίες εκφράζονται σε ουγγρικά φιορίνια. Τα πιστωτικά ιδρύματα υποχρεώθηκαν να αποστείλουν στους καταναλωτές εκκαθαριστικούς λογαριασμούς προκειμένου να καθοριστούν οι εντεύθεν οικονομικές συνέπειες. Τα καθ' υπέρβαση καταβληθέντα από τους καταναλωτές έπρεπε να τους επιστραφούν.

32. Στο πλαίσιο αυτό, φαίνεται ότι, στην περίπτωση του Z. Sziber, η επίμαχη εθνική νομοθεσία είχε ήδη ως αποτέλεσμα ότι είναι άκυρες οι συμβατικές ρήτρες που αυτός θεωρούσε καταχρηστικές. Αυτό που απομένει προς στήριξη των απαιτήσεών του ενώπιον του αιτούντος δικαστηρίου φαίνεται να βασίζεται, σε μεγάλο βαθμό, σε διατάξεις του εθνικού δικαίου οι οποίες δεν συνδέονται με οποιαδήποτε εφαρμοστέα διάταξη του δικαίου της Ένωσης (συμπεριλαμβανομένης, εξ όσων δύναμαι να διακρίνω, της οδηγίας 93/13): πρόκειται για τους ισχυρισμούς που αφορούν τη μη εκπλήρωση της υποχρέωσης του πιστωτικού ιδρύματος σχετικά με τη διενέργεια αξιόπιστου ελέγχου της πιστοληπτικής του ικανότητας, την αδυναμία καταβολής των επιμέρους δόσεων λόγω του γεγονότος ότι δεν αναφέρεται το ύψος τους και την αδυναμία καταβολής ποσού που εκφράζεται σε ξένο νόμισμα σε πιστωτικό λογαριασμό αφορώντα φιορίνια.

33. Με βάση τα ανωτέρω, φρονώ ότι η αίτηση προδικαστικής αποφάσεως πρέπει να απορριφθεί ως απαράδεκτη για τον λόγο ότι η περιγραφή του νομικού και του πραγματικού πλαισίου δεν είναι αρκούντως λεπτομερής ώστε να παράσχει στο Δικαστήριο τη δυνατότητα να δώσει χρήσιμη απάντηση σύμφωνα με το άρθρο 267 ΣΛΕΕ.

34. Παρά ταύτα, για την περίπτωση που το Δικαστήριο δεν συνταχθεί με την άποψή μου όσον αφορά τα προεκτεθέντα δικονομικά ζητήματα, θα εξετάσω τα ουσιαστικά ζητήματα που έθεσε το αιτούν δικαστήριο. Θα εστιάσω την ανάλυσή μου στο ζήτημα της συμβατότητας του άρθρου 37 του νόμου DH 2 με το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13, στηριζόμενος στην παραδοχή ότι, παρά την εφαρμογή της επίμαχης εθνικής νομοθεσίας, ο Z. Sziber εξακολουθεί να διατηρεί, στο πλαίσιο της κύριας δίκης, βάσιμες αξιώσεις οι οποίες εδράζονται στην εν λόγω οδηγία.

B. Επί της ουσίας

1. Το πρώτο και το δεύτερο ερώτημα

35. Με το πρώτο και το δεύτερο ερώτημά του, τα οποία μπορούν να εξεταστούν από κοινού, το αιτούν δικαστήριο ερωτά, ουσιαστικά, αν το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 απαγορεύει τη θέσπιση εθνικών κανόνων οι οποίοι καθιερώνουν προϋποθέσεις, όπως αυτές του άρθρου 37 του νόμου DH 2, για τις αγωγές που ασκούνται από καταναλωτές οι οποίοι σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο συνήψαν συμβάσεις πιστώσεως περιλαμβάνουσες καταχρηστικές ρήτρες.

36. Κατ' αρχάς, πρέπει να υπενθυμιστεί ότι το σύστημα προστασίας που θεσπίζει η οδηγία 93/13 εδράζεται στην αντίληψη ότι ο καταναλωτής βρίσκεται σε ασθενέστερη θέση έναντι του επαγγελματία τόσο ως προς τη δυνατότητα διαπραγματεύσεως όσο και ως προς το επίπεδο πληροφορήσεώς του⁹. Όσον αφορά αυτή την ασθενέστερη θέση, το άρθρο 6, παράγραφος 1, της οδηγίας ορίζει ότι οι καταχρηστικές ρήτρες δεν δεσμεύουν τους καταναλωτές. Η συγκεκριμένη διάταξη πρέπει να νοείται

⁹ Βλ. αποφάσεις της 14ης Ιουνίου 2012, Banco Español de Crédito (C-618/10, EU:C:2012:349, σκέψη 39), και της 14ης Μαρτίου 2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, σκέψη 44).

ως ισοδύναμη με τους εθνικούς κανόνες που, στο πλαίσιο της εσωτερικής έννομης τάξεως, αποτελούν κανόνες δημοσίας τάξεως¹⁰. Σκοπός της είναι να αντικαταστήσει την τυπική ισορροπία που εγκαθιδρύει η σύμβαση μεταξύ των δικαιωμάτων και των υποχρεώσεων των συμβαλλομένων με πραγματική ισορροπία η οποία αποκαθιστά την ισότητα μεταξύ τους¹¹.

37. Δεδομένων της φύσεως και της σημασίας του δημοσίου συμφέροντος το οποίο συνιστά η προστασία των καταναλωτών, οι οποίοι βρίσκονται σε μειονεκτική θέση σε σχέση με τους επαγγελματίες, η οδηγία 93/13, όπως προκύπτει από το άρθρο της 7, παράγραφος 1, ερμηνευόμενο σε συνδυασμό με την αιτιολογική της σκέψη 24, επιβάλλει στα κράτη μέλη να προβλέπουν κατάλληλα και αποτελεσματικά μέτρα «προκειμένου να πάψει η χρησιμοποίηση των καταχρηστικών ρητρών στις συμβάσεις που συνάπτονται από έναν επαγγελματία με καταναλωτές»¹². Πάντως, ελλείψει εναρμονίσεως των εθνικών διαδικασιών για την εφαρμογή των δικαιωμάτων που οι καταναλωτές απολαύουν δυνάμει της οδηγίας 93/13, οι κανόνες σχετικά με το παραδεκτό των αγωγών που στηρίζονται στη φερόμενη καταχρηστικότητα ρητρών οι οποίες περιλαμβάνονται σε συμβάσεις που συνάπτονται με καταναλωτές εμπίπτουν στην εσωτερική έννομη τάξη κάθε κράτους μέλους, σύμφωνα με την αρχή της δικονομικής αυτονομίας των κρατών μελών, υπό την προϋπόθεση όμως ότι τούτο δεν συνεπάγεται μεταχείριση δυσμενέστερη από εκείνη που επιφυλάσσει η ρύθμιση που διέπει παρόμοιες αγωγές στηριζόμενες στο εσωτερικό δίκαιο (αρχή της ισοδυναμίας) και δεν καθιστά πρακτικά αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή την άσκηση των δικαιωμάτων που παρέχονται από το δίκαιο της Ένωσης (αρχή της αποτελεσματικότητας)¹³.

38. Σε αυτό το πλαίσιο, καθίσταται σαφές ότι τα προδικαστικά ερωτήματα στην υπό κρίση υπόθεση δεν μπορούν να απαντηθούν κατά τρόπο αφηρημένο, αλλά απαιτούν διεξοδική και περιπτωσιολογική αξιολόγηση των σχετικών κανόνων του εθνικού δικαίου.

39. Αυτή, κατ' αρχήν, είναι αξιολόγηση την οποία το εθνικό δικαστήριο βρίσκεται σε καλύτερη θέση για να διενεργήσει. Πράγματι, είναι πιθανό να υπάρχουν σημαντικά στοιχεία των επίμαχων εθνικών κανόνων τα οποία ενδέχεται να μην έχουν περιέλθει σε γνώση του Δικαστηρίου. Επιπλέον, το Δικαστήριο ενδέχεται να μην έχει σαφή εικόνα της αλληλεπιδράσεως των συγκεκριμένων επίμαχων κανόνων με άλλες βασικές διατάξεις ή αρχές που ισχύουν στο περί ου πρόκειται κράτος μέλος. Τούτο συμβαίνει ιδίως σε υποθέσεις όπως η παρούσα όπου –παρά τις παρατηρήσεις που κατατέθηκαν από τους μετέχοντες στη διαδικασία και παρά τη διεξαγωγή επ' ακροατηρίου συζητήσεως– εξακολουθούν να είναι ασαφή τόσο ορισμένα πραγματικά στοιχεία της επίμαχης διαφοράς όσο και το πεδίο εφαρμογής και το νόημα των σχετικών κανόνων του εθνικού δικαίου.

40. Παρά το γεγονός αυτό, θα λάβω θέση σχετικά με τις αμφιβολίες που το αιτούν δικαστήριο εξέφρασε αναφορικά με το ζήτημα της συμβατότητας κανόνων όπως οι επίμαχοι στην κύρια δίκη με την οδηγία 93/13, βάσει της προσωπικής μου αντιλήψεως σχετικά με το κρίσιμο πραγματικό και νομικό πλαίσιο.

41. Κατ' εμέ, το κρίσιμο ζήτημα στην παρούσα διαδικασία είναι το ακόλουθο: μπορούν εθνικές ρυθμίσεις, όπως το άρθρο 37 του νόμου DH 2, να εγγυηθούν την τήρηση των αρχών της ισοδυναμίας και της αποτελεσματικότητας;

10 Βλ. απόφαση της 21ης Δεκεμβρίου 2016, Gutiérrez Naranjo κ.λπ. (C-154/15, C-307/15 και C-308/15, EU:C:2016:980, σκέψη 54 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

11 Βλ. αποφάσεις της 14ης Ιουνίου 2012, Banco Español de Crédito (C-618/10, EU:C:2012:349, σκέψη 40), και της 14ης Μαρτίου 2013, Aziz (C-415/11, EU:C:2013:164, σκέψη 45).

12 Απόφαση της 30ής Απριλίου 2014, Kásler και Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282, σκέψη 78).

13 Βλ., στο ίδιο πνεύμα, απόφαση της 14ης Ιουνίου 2012, Banco Español de Crédito (C-618/10, EU:C:2012:349, σκέψη 46 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

42. Το αιτούν δικαστήριο εφιστά την προσοχή του Δικαστηρίου σε ορισμένες πτυχές των επίμαχων εθνικών κανόνων. Αγωγή που ασκήθηκε από καταναλωτή με αίτημα την αναγνώριση της ακυρότητας των φερόμενων ως καταχρηστικών ρητρών, η οποία αφορά τις συμβάσεις που καλύπτονται από την επίμαχη εθνική νομοθεσία, είναι παραδεκτή (ή παραμένει παραδεκτή εφόσον ήδη εκκρεμεί), μόνον αν ο ενάγων: (i) ζητεί από το δικαστήριο να εφαρμόσει τις έννομες συνέπειες που συνδέονται με την ακυρότητα της συμβάσεως, (ii) ζητεί από το δικαστήριο να εφαρμόσει, μεταξύ των εννόμων συνεπειών που συνδέονται με την ακυρότητα, την έννομη συνέπεια της κηρύξεως της εγκυρότητας ή αποτελεσματικότητας της συμβάσεως μέχρι τον χρόνο εκδόσεως της αποφάσεως και (iii) έχει υποβάλει ρητό, ποσοτικοποιημένο αίτημα στο οποίο περιλαμβάνεται επίσης η εκκαθάριση των λογαριασμών μεταξύ του ενάγοντος και του πιστωτικού ιδρύματος (στο εξής, από κοινού: επίμαχες δικονομικές προϋποθέσεις).

43. Το εθνικό δικαστήριο υπογραμμίζει ότι οι προϋποθέσεις αυτές δεν απαιτείται να πληρούνται στο πλαίσιο αγωγής αναγνώρισεως ακυρότητας που έχει ασκηθεί από καταναλωτή ο οποίος δεν εμπίπτει στο πεδίο εφαρμογής των επίμαχων εθνικών κανόνων και, περαιτέρω, ότι οι εν λόγω προϋποθέσεις ενδέχεται να καταστήσουν δυσχερέστερη για τους καταναλωτές την άσκηση των δικαιωμάτων που τους παρέχει η οδηγία 93/13.

44. Αν συμβαίνει αυτό, το πρώτο ζήτημα που πρέπει να εξεταστεί είναι αν πληρούται το κριτήριο της ισοδυναμίας.

α) Η αρχή της ισοδυναμίας

45. Επομένως, θα πρέπει να εξακριβωθεί αν η επίμαχη εθνική νομοθεσία είναι, για μια κατάσταση όπως αυτή στην οποία βρίσκεται ο Z. Sziber, *όχι λιγότερο ευνοϊκή* σε σχέση με αυτή που διέπει τις παρόμοιες αγωγές του εσωτερικού δικαίου. Κατ' εμέ, η συγκρίσιμη κατάσταση είναι αυτή στην οποία βρίσκεται καταναλωτής ο οποίος έχει συνάψει δανειακή σύμβαση με πιστωτικό ίδρυμα και ζητεί την αναγνώριση της ολικής ή μερικής ακυρότητας της συμβάσεως αυτής για λόγους οι οποίοι στηρίζονται σε διατάξεις του εθνικού δικαίου διαφορετικές από αυτήν του άρθρου 37 του νόμου DH 2¹⁴ (για παράδειγμα, σε κανόνες αναγκαστικού δικαίου που προβλέπονται από τον αστικό ή τον εμπορικό κώδικα).

46. Σε αυτό το δεύτερο είδος δικών –οι οποίες, εξ όσων αντιλαμβάνομαι, διέπονται από το άρθρο 239/A του παλαιού αστικού κώδικα (μέχρι τις 14 Μαρτίου 2014) και το άρθρο 6:108 του νέου αστικού κώδικα (από τις 15 Μαρτίου 2014)– προκειμένου να θεωρηθεί παραδεκτή η αγωγή (ή προκειμένου να επιτραπεί η συνέχιση της δίκης που ήταν εκκρεμής κατά τον χρόνο που τέθηκε σε ισχύ η νέα νομοθετική ρύθμιση) δεν είναι αναγκαίο να πληρούνται οι επίμαχες δικονομικές προϋποθέσεις. Ως εκ τούτου, θα μπορούσε να υποστηριχθεί με ασφάλεια ότι οι συγκεκριμένες προϋποθέσεις απαιτούν από τον ενάγοντα να καταβάλει πρόσθετη προσπάθεια προκειμένου να αποσαφηνίσει το αντικείμενο και τον λόγο στον οποίο εδράζονται οι αξιώσεις του.

47. Ωστόσο, αυτό δεν σημαίνει ότι δεν πληρούται το κριτήριο της ισοδυναμίας. Πράγματι, κατά την άποψή μου, θα ήταν εσφαλμένο οι επίμαχες δικονομικές προϋποθέσεις να εξεταστούν εκτός του πλαισίου στο οποίο εντάσσονται, όπως φαίνεται ότι έπραξε το αιτούν δικαστήριο.

14 Βλ. προτάσεις του γενικού εισαγγελέα Ph. Léger στην υπόθεση Levez (C-326/96, EU:C:1998:220, σημεία 62 και 69).

48. Το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι, σε κάθε περίπτωση στην οποία τίθεται το ζήτημα αν εθνική διάταξη δικονομικού δικαίου είναι λιγότερο ευνοϊκή από εκείνες που αφορούν παρόμοια ένδικα βοηθήματα του εσωτερικού δικαίου, πρέπει να λαμβάνονται υπόψη ο ρόλος της διατάξεως αυτής στο σύνολο της διαδικασίας, καθώς και η διεξαγωγή της διαδικασίας και οι ιδιομορφίες της ενώπιον των διαφόρων εθνικών δικαστηρίων¹⁵.

49. Υπογραμμίζω ότι η διαδικασία που θεσπίστηκε με την επίμαχη εθνική νομοθεσία είναι, στο σύνολό της, διαφορετική από αυτήν που προβλέπεται για συγκρίσιμες καταστάσεις. Ο Ούγγρος νομοθέτης δεν καθιέρωσε απλώς νέες (και, ενδεχομένως, αυστηρότερες) προϋποθέσεις του παραδεκτού για καταναλωτές που επιθυμούν να έχουν πρόσβαση στις «κοινές» διαδικασίες ενώπιον των δικαστηρίων: οι εν λόγω προϋποθέσεις εισήχθησαν με σκοπό να παρασχεθεί πρόσβαση σε μια νέα και διαφορετική διαδικασία, η οποία, στους τομείς που καλύπτουν οι σχετικοί νόμοι, αντικαθιστά τις κοινές διαδικασίες.

50. Τούτο σημαίνει ότι η αξιολόγηση της ισοδυναμίας των επίμαχων στην κύρια δίκη εθνικών κανόνων πρέπει κατ' ανάγκη να λάβει υπόψη τον σκοπό και τα ουσιώδη χαρακτηριστικά της νέας διαδικασίας σε σύγκριση με τις παρεμφερείς διαδικασίες του εθνικού δικαίου¹⁶. Συνεπώς, η ορθή προσέγγιση στην υπό κρίση υπόθεση συνίσταται στην εξέταση του αν *στο σύνολό της*¹⁷ η νέα διαδικασία (της οποίας πτυχή συνιστούν οι επίμαχες δικονομικές προϋποθέσεις) παρέχει στους καταναλωτές προστασία των δικαιωμάτων που απορρέουν από την οδηγία 93/13, κατά τρόπο που είναι εξίσου αποτελεσματικός, πρακτικός και έγκαιρος με αυτόν που προβλέπεται από τους συνήθεις δικονομικούς κανόνες.

51. Λαμβανομένου υπόψη του πλαισίου εντός του οποίου θεσπίστηκαν οι σχετικές διατάξεις, θεωρώ ότι, στην πραγματικότητα, η νέα αυτή διαδικασία προστατεύει τα δικαιώματα που οι καταναλωτές αντλούν από την οδηγία 93/13 κατά τρόπο που όντως είναι *πιο ευνοϊκός* σε σχέση με την προστασία που παρέχουν οι κοινοί δικονομικοί κανόνες. Τούτο, διότι, όπως θα καταδειχθεί στη συνέχεια, οι νέοι αυτοί κανόνες συγκέρασαν τις διαδικασίες τις οποίες έπρεπε, υπό κανονικές συνθήκες, να ακολουθήσουν οι καταναλωτές και τα πιστωτικά ιδρύματα σε περίπτωση τροποποίησης ή ακύρωσης της δανειακής συμβάσεως και με τον τρόπο αυτόν απλοποίησαν, επιτάχυναν και κατέστησαν λιγότερο δαπανηρή τη λύση των μεταξύ τους διαφορών. Πράγματι, απλώς και μόνον η τροποποίηση ή η αναγνώριση της ακυρότητας μιας δανειακής συμβάσεως συχνά δεν επαρκεί για να διευθετήσει τη διαφορά που έχει ανακύψει μεταξύ του καταναλωτή και του πιστωτικού ιδρύματος (όπως δείχνει ξεκάθαρα η απόφαση Kásler¹⁸).

52. Όπως προαναφέρθηκε, η παρούσα υπόθεση αποτελεί μέρος ενός συνόλου μεγάλου αριθμού δανειακών συμβάσεων καταναλωτών σε ξένο νόμισμα οι οποίες, κατά το παρελθόν, συνάπτονταν στην Ουγγαρία και, εν συνεχεία, αποτέλεσαν το αντικείμενο πολύ μεγάλου αριθμού αγωγών ενώπιον των εθνικών δικαστηρίων. Συχνά, οι εν λόγω συμβάσεις περιείχαν καταχρηστικές ρήτρες. Ο Ούγγρος νομοθέτης –πάνω στη βάση των αρχών που διατύπωσε το Κύριο (Ανώτατο Δικαστήριο) με την απόφαση που εξέδωσε στις 16 Ιουνίου 2014¹⁹, το οποίο με τη σειρά του είχε αντλήσει τα κρίσιμα συμπεράσματά του από την απόφαση του Δικαστηρίου στην υπόθεση Kásler²⁰– επιδίωξε να ξεκαθαρίσει άπαξ δια παντός την κατάσταση μέσω της εκδόσεως των νόμων DH 1, DH 2 και DH 3. Το μέσο που επελέγη προς τούτο είχε σκοπό να παράσχει στους καταναλωτές που βρίσκονταν στη συγκεκριμένη κατάσταση τη δυνατότητα να ασκήσουν δικαστικώς τα δικαιώματά τους κατά τρόπο απλούστερο και συντομότερο, τηρουμένων των δικαιωμάτων άμυνας των ενδιαφερομένων πιστωτικών ιδρυμάτων.

15 Βλ. απόφαση της 1ης Δεκεμβρίου 1998, Levez (C-326/96, EU:C:1998:577, σκέψη 44). Βλ. επίσης, κατ' αναλογία, απόφαση της 5ης Δεκεμβρίου 2013, Asociación de Consumidores Independientes de Castilla y León (C-413/12, EU:C:2013:800, σκέψη 34 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

16 Βλ., στο ίδιο πνεύμα, απόφαση της 1ης Δεκεμβρίου 1998, Levez (C-326/96, EU:C:1998:577, σκέψη 43).

17 Βλ., στο ίδιο πνεύμα, προτάσεις της γενικής εισαγγελέα J. Kokott στην υπόθεση Margarit Panicello (C-503/15, EU:C:2016:696, σημείο 135).

18 Απόφαση της 30ής Απριλίου 2014, Kásler και Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282).

19 Βλ. υποσημείωση 5 των παρουσών προτάσεων.

20 Απόφαση της 30ής Απριλίου 2014, Kásler και Káslerné Rábai (C-26/13, EU:C:2014:282).

53. Έτσι, ο καταχρηστικός χαρακτήρας ορισμένων συμβατικών ρητρών (ήτοι αυτών που εξετάστηκαν από το Δικαστήριο στην απόφαση Kásler) θεωρήθηκε ότι αποδεικνύεται ή τεκμαίρεται εκ του νόμου και δανειακές συμβάσεις οι οποίες είχαν συνομολογηθεί σε ξένο νόμισμα μετατράπηκαν σε συμβάσεις που εκφράζονταν σε ουγγρικά φιορίνια. Επίσης, θεσπίστηκε ειδική διαδικασία για τον καθορισμό των νομικών και οικονομικών συνεπειών που έχει η μερική ή ολική ακυρότητα των σχετικών συμβάσεων. Για τον σκοπό αυτόν, ο νομοθέτης, ουσιαστικά, συγχώνευσε σε μία ενιαία διαδικασία τις χωριστές διαδικασίες που, υπό κανονικές συνθήκες, έπρεπε να ακολουθήσουν οι καταναλωτές και τα πιστωτικά ιδρύματα: την πρώτη διαδικασία η οποία αφορούσε τη φερόμενη καταχρηστικότητα των ρητρών και το συνακόλουθο αποτέλεσμα της μερικής ή ολικής ακυρώσεως της συμβάσεως και τη δεύτερη διαδικασία σχετικά με τις οικονομικές συνέπειες που απορρέουν από τη μερική ή ολική ακυρότητα της συμβάσεως.

54. Θεωρώ ότι η Ουγγρική Κυβέρνηση έχει απόλυτο δίκιο στο μέτρο που υποστηρίζει ότι –συγχωνεύοντας τις δύο προαναφερθείσες διαδικασίες σε μία ενιαία διαδικασία, στην οποία η εκτίμηση συγκεκριμένων στοιχείων της διαφοράς (ήτοι η καταχρηστικότητα των ρητρών) δεν επαφίεται πλέον στο δικαστήριο αλλά τεκμαίρεται εκ του νόμου και ο καθορισμός των εννόμων συνεπειών των διαπιστώσεων του εθνικού δικαστηρίου καθίσταται απλούστερος (απαιτούμενου να αποσαφηνίσει ο ενάγων τις απαιτήσεις του)– η προστασία των δικαιωμάτων που οι ενδιαφερόμενοι καταναλωτές αντλούν από την οδηγία 93/13 είναι, στις καταστάσεις που ρυθμίζουν οι νέοι νόμοι, κατά πάσα πιθανότητα πιο αποτελεσματική από την προστασία που παρέχουν οι κοινοί κανόνες. Γενικότερα, η νέα διαδικασία φαίνεται να ενισχύει την ασφάλεια δικαίου τόσο για τους καταναλωτές όσο και για τα πιστωτικά ιδρύματα και να αποτρέπει, στο μέτρο του δυνατού, τις περίπλοκες και μακροχρόνιες δικαστικές διαμάχες, οι οποίες θα μπορούσαν να προκαλέσουν ασφυξία στο εγχώριο δικαστικό σύστημα και να οδηγήσουν στην έκδοση αντιφατικών δικαστικών αποφάσεων.

55. Προκειμένου η νέα διαδικασία να επιτύχει τον (θεμιτό) σκοπό της, κρίθηκε αναγκαίο να ζητηθεί από τους ενάγοντες να καταβάλουν μια πρόσθετη προσπάθεια προκειμένου να διευκρινίσουν τι ζητούν από τα εθνικά δικαστήρια όσον αφορά την πιθανή ακυρότητα της συμβάσεως και τις νομικές και οικονομικές συνέπειες που έχει η αναγνώριση αυτή. Τούτο ισχύει κατά μείζονα λόγο στην υπό κρίση υπόθεση, δεδομένου ότι η εν λόγω προσπάθεια αποσαφηνίσεως πρέπει να γίνει μετά την τροποποίηση της δανειακής συμβάσεως σύμφωνα με τις διατάξεις του νόμου. Έτσι, κατά την άποψή μου, οι νέες προϋποθέσεις είναι συμφυείς προς το συγκεκριμένο σύστημα δικαστικής προστασίας που θεσπίστηκε με την επίμαχη εθνική νομοθεσία²¹. Το σύστημα δε αυτό, υπό το πρίσμα των περιστάσεων των σχετικών υποθέσεων, κατά πάσα πιθανότητα είναι όντως πιο ευνοϊκό για τους καταναλωτές σε σχέση με αυτό που εφαρμόζεται σε παρόμοιες εγχώριες καταστάσεις.

56. Για τους λόγους αυτούς, φρονώ ότι οι επίμαχες στην κύρια δίκη εθνικές ρυθμίσεις συνάδουν με την αρχή της ισοδυναμίας.

β) Η αρχή της αποτελεσματικότητας

57. Τούτου λεχθέντος, απομένει να καθοριστεί αν οι επίμαχες δικονομικές προϋποθέσεις συνάδουν επίσης με την αρχή της αποτελεσματικότητας.

58. Βάσει των εκτιμήσεων που προεκτέθηκαν, θεωρώ ότι τούτο όντως ισχύει. Όπως ήδη εξήγησα, με την επίμαχη εθνική νομοθεσία θεσπίστηκε μια διαδικασία η οποία, υπό το πρίσμα των περιστάσεων κάθε υποθέσεως, είναι πολύ πιθανό να καταστήσει δυνατή την απλούστερη, ταχύτερη και λιγότερο δαπανηρή λύση των διαφορών μεταξύ καταναλωτών και πιστωτικών ιδρυμάτων.

21 Βλ. προτάσεις της γενικής εισαγγελέα J. Kokott στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις Alasini (C-317/08 έως C-320/08, EU:C:2009:720, σημείο 44).

59. Σε κάθε περίπτωση, αδυνατώ να διακρίνω με ποιον τρόπο οι πρώτες δύο προϋποθέσεις που προεκτέθηκαν στο σημείο 42 των παρουσών προτάσεων μπορεί να θεωρηθεί ότι καθιστούν αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή για τους καταναλωτές που καταλαμβάνουν οι νέοι νόμοι την άσκηση των δικαιωμάτων που τους παρέχει η οδηγία 93/13. Η προσπάθεια που απαιτείται να καταβληθεί από τον καταναλωτή, αφενός, για να ζητήσει από το εθνικό δικαστήριο να εφαρμόσει τις έννομες συνέπειες που συνδέονται με την (ολική ή μερική) ακυρότητα της συμβάσεως και, αφετέρου, για να ζητήσει από το δικαστήριο αυτό να εφαρμόσει, μεταξύ των εννόμων συνεπειών που συνεπάγεται η ακυρότητα, την έννομη συνέπεια της αναγνώρισης του κύρους ή της αποτελεσματικότητας της συμβάσεως μέχρι τον χρόνο εκδόσεως της δικαστικής αποφάσεως, είναι μάλλον ισχυρή. Κατ' εμέ, οι δικονομικές αυτές προϋποθέσεις δεν κάνουν τίποτα παραπάνω από το να καλούν τους καταναλωτές να διατυπώσουν τα αιτήματά τους προς το δικαστήριο κατά τρόπο πιο σαφή και πιο συγκεκριμένο.

60. Σε τελική ανάλυση, νομίζω ότι –ανεξάρτητα από το εφαρμοστέο νομοθετικό πλαίσιο– καταναλωτής ο οποίος βρίσκεται σε κατάσταση παρόμοια με αυτήν του Z. Sziber θα πρέπει, εκ των πραγμάτων, σε κάποια στιγμή κατά τη διάρκεια της δίκης να εκθέσει στο εθνικό δικαστήριο τις απόψεις του σχετικά με τις νομικές και οικονομικές συνέπειες που συνεπάγεται η μερική ή ολική ακυρότητα της δανειακής συμβάσεως.

61. Οι ίδιες διαπιστώσεις ισχύουν, τηρουμένων των αναλογιών, όσον αφορά την τρίτη προϋπόθεση που προαναφέρθηκε στο σημείο 42 των παρουσών προτάσεων. Βάσει της προϋποθέσεως αυτής, οι καταναλωτές πρέπει να υποβάλουν «ρητό» και «ποσοτικοποιημένο» αίτημα²². Με άλλα λόγια, χρειάζεται απλώς να αναφέρουν το ποσό το οποίο θεωρούν ότι κατέβαλαν καθ' υπέρβαση και να το πράξουν κατά τρόπο ρητό.

62. Εκτιμώ ότι αυτό δεν αποτελεί ένα ιδιαίτερος απαιτητικό καθήκον για τους ενάγοντες, ιδίως επειδή έχουν τη δυνατότητα να χρησιμοποιήσουν, ως στοιχείο αναφοράς, τον λεπτομερή εκκαθαριστικό λογαριασμό τον οποίο τα πιστωτικά ιδρύματα είναι υποχρεωμένα να αποστείλουν σε όλους τους καταναλωτές που αφορά η επίμαχη εθνική νομοθεσία. Είναι εύλογο ότι, αν κάποιος καταναλωτής θεωρεί ότι θεμελιώνει αξιώσεις οι οποίες βαίνουν πέραν αυτών που αποτυπώνονται στον εκκαθαριστικό λογαριασμό που παρέλαβε και αποδέχθηκε (ή που έχει κηρυχθεί οριστικός από τα εθνικά δικαστήρια), είναι υποχρεωμένος να προσκομίσει το έγγραφο αυτό, να διευκρινίσει τις θέσεις του και να ποσοτικοποιήσει τις νέες του αξιώσεις.

63. Βάσει των ανωτέρω, αδυνατώ να διακρίνω οποιοδήποτε στοιχείο της δικογραφίας το οποίο θα με οδηγούσε στο συμπέρασμα ότι οι νέες προϋποθέσεις θα μπορούσαν, εν γένει, να καταστήσουν αδύνατη ή υπερβολικά δυσχερή για τους καταναλωτές την άσκηση των δικαιωμάτων που αντλούν από την οδηγία 93/13 στον τομέα που καλύπτει η επίμαχη νομοθεσία.

64. Ομολογουμένως, δεν μπορεί να αποκλειστεί ότι, σε ορισμένες περιπτώσεις, οι νέες δικονομικές προϋποθέσεις ενδέχεται να έχουν λιγότερο ευνοϊκές συνέπειες για καταναλωτές οι οποίοι επιθυμούν να προσφύγουν στα εθνικά δικαστήρια κατά φερόμενων καταχρηστικών ρητρών που περιλαμβάνονται σε συμβάσεις οι οποίες εμπίπτουν στο πεδίο εφαρμογής της επίμαχης εθνικής νομοθεσίας και δεν αναγνωρίστηκαν ούτε τεκμαίρονται ως άκυρες. Τούτο ενδέχεται όντως να ισχύει στην περίπτωση του Z. Sziber: βάσει των νέων κανόνων, η αδράνεια του ενδέχεται να έχει ως αποτέλεσμα την απόρριψη της αγωγής του ενώ, αντιθέτως, σύμφωνα με τους κοινούς κανόνες η εκδίκαση της αγωγής του θα συνεχιζόταν. Ωστόσο, το γεγονός ότι ορισμένοι καταναλωτές ενδέχεται, λόγω της παθητικότητάς ή της αδράνειάς τους, να θεωρήσουν ότι η νέα διαδικασία είναι επιβλαβής για αυτούς δεν σημαίνει ότι

²² Όπως διευκρινίστηκε κατά την επ' ακροατηρίου συζήτηση από την Ουγγρική Κυβέρνηση και την ERSTE Bank, οι προβλεπόμενοι από την επίμαχη εθνική νομοθεσία λεπτομερείς κανόνες σχετικά με την εκκαθάριση λογαριασμών έχουν εφαρμογή μόνο στα πιστωτικά ιδρύματα και όχι στους καταναλωτές.

παραβιάζεται η αρχή της αποτελεσματικότητας. Πράγματι, όπως επανειλημμένως έχει κρίνει το Δικαστήριο, η τήρηση της αρχής της αποτελεσματικότητας δεν μπορεί να βαίνει μέχρι του σημείου πλήρους επανορθώσεως των συνεπειών από την πλήρη αδράνεια του συγκεκριμένου καταναλωτή²³.

65. Το Δικαστήριο έχει επίσης κρίνει ότι κανόνες οι οποίοι εύλογα δικαιολογούνται από αρχές όπως η αρχή της ασφάλειας δικαίου ή η αρχή της ομαλής διεξαγωγής της δίκης δεν παραβιάζουν την αρχή της αποτελεσματικότητας ακόμη και αν η παράβασή τους συνεπάγεται την απόρριψη, εν όλω ή εν μέρει, της ασκηθείσας αγωγής²⁴. Ομοίως, έχει κρίνει ότι το γεγονός ότι η εθνική νομοθεσία εισήγαγε κάποια επιπλέον στάδια για την πρόσβαση στα εθνικά δικαστήρια υπό ορισμένες ειδικές περιστάσεις δεν θίγει κατ' ανάγκη την αποτελεσματική ένδικη προστασία των δικαιωμάτων των ιδιωτών. Τούτο ισχύει, ιδίως, στην περίπτωση που οι εισαχθέντες περιορισμοί πράγματι ανταποκρίνονται σε σκοπούς γενικού συμφέροντος και δεν είναι δυσανάλογοι προς τούτο²⁵.

66. Επομένως, είμαι της γνώμης ότι, στην υπό κρίση υπόθεση πληρούται επίσης το κριτήριο της αποτελεσματικότητας.

67. Συνεπώς, η απάντηση που προτείνω να δοθεί από το Δικαστήριο στο πρώτο και το δεύτερο ερώτημα είναι ότι το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13 δεν απαγορεύει εθνικές νομοθετικές ρυθμίσεις με τις οποίες θεσπίστηκαν προϋποθέσεις όπως αυτές του άρθρου 37 του νόμου DH 2 για αγωγές ασκηθείσες από καταναλωτές οι οποίοι σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο συνήψαν δανειακές συμβάσεις περιλαμβάνουσες καταχρηστικές ρήτρες.

2. Το τρίτο ερώτημα

68. Με το τρίτο ερώτημά του το αιτούν δικαστήριο ζητεί να διευκρινιστεί αν οι διατάξεις της οδηγίας 93/13 έχουν εφαρμογή επίσης σε καταστάσεις που δεν έχουν διασυνοριακό χαρακτήρα. Στο πλαίσιο αυτό, το αιτούν δικαστήριο ερωτά αν, σε μια κατάσταση όπως αυτή της κύριας δίκης, το διασυνοριακό στοιχείο θα μπορούσε να συνίσταται στο γεγονός ότι η σύμβαση πιστώσεως συνομολογήθηκε σε ξένο νόμισμα.

69. Το ερώτημα στηρίζεται σε εσφαλμένη ερμηνεία της νομολογίας του Δικαστηρίου που μνημονεύεται στην αίτηση προδικαστικής αποφάσεως.

70. Κατά πάγια αρχή του δικαίου της Ένωσης, οι σχετικές με τις θεμελιώδεις ελευθερίες διατάξεις της Συνθήκης δεν εφαρμόζονται σε «αμιγώς εσωτερικές καταστάσεις»²⁶. Ωστόσο, η προκειμένη υπόθεση δεν αφορά τις σχετικές με τις θεμελιώδεις ελευθερίες διατάξεις της Συνθήκης, αλλά μια ρύθμιση της Ένωσης η οποία εναρμονίζει σε όλα τα κράτη μέλη συγκεκριμένο τομέα του δικαίου. Κατά συνέπεια, οι κανόνες που περιλαμβάνονται στη σχετική νομοθεσία της Ένωσης έχουν εφαρμογή ανεξάρτητα από τον αμιγώς εσωτερικό χαρακτήρα της επίμαχης στην κύρια δίκη καταστάσεως. Ως εκ τούτου, το γεγονός ότι οι επίμαχες δανειακές συμβάσεις είχαν συνομολογηθεί σε ξένο νόμισμα ουδεμία επιρροή ασκεί όσον αφορά τη δυνατότητα εφαρμογής των διατάξεων της οδηγίας 93/13.

23 Απόφαση της 1ης Οκτωβρίου 2015, ERSTE Bank Hungary (C-32/14, EU:C:2015:637, σκέψεις 62 και 63 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

24 Βλ., στο ίδιο πνεύμα, απόφαση της 1ης Δεκεμβρίου 1998, Levez (C-326/96, EU:C:1998:577, σκέψεις 19 και 33 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία).

25 Βλ., στο ίδιο πνεύμα, απόφαση της 18ης Μαρτίου 2010, Alassini κ.λπ. (C-317/08 έως C-320/08, EU:C:2010:146, σκέψεις 61 έως 66). Συναφώς, πρέπει να υπενθυμιστεί ότι μεταξύ της αρχής της αποτελεσματικότητας και του θεμελιώδους δικαιώματος αποτελεσματικής ένδικης προστασίας υπάρχει προφανής σύνδεση: βλ., μεταξύ άλλων, προτάσεις της γενικής εισαγγελέα J. Kokott στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις Alassini (C-317/08 έως C-320/08, EU:C:2009:720, σημείο 42) και προτάσεις του γενικού εισαγγελέα N. Jääskinen στην υπόθεση Liivimaa Lihaveis (C-562/12, EU:C:2014:155, σημείο 47).

26 Βλ., στο ίδιο πνεύμα, απόφαση της 15ης Νοεμβρίου 2016, Ullens de Schooten (C-268/15, EU:C:2016:874, σκέψη 47 και εκεί παρατιθέμενη νομολογία). Βλ., επίσης, προτάσεις μου στις συνεκδικασθείσες υποθέσεις Venturini (C-159/12 έως C-161/12, EU:C:2013:529, σημεία 26 έως 28).

71. Υπό το πρίσμα των ανωτέρω, προτείνω στο Δικαστήριο να δώσει στο τρίτο ερώτημα την απάντηση ότι οι διατάξεις της οδηγίας 93/13 έχουν εφαρμογή επίσης σε καταστάσεις που δεν έχουν διασυνοριακό χαρακτήρα.

IV. Πρόταση

72. Εν κατακλείδι, προτείνω στο Δικαστήριο να κηρύξει απαράδεκτη την αίτηση προδικαστικής αποφάσεως που υποβλήθηκε από το Fővárosi Törvényszék (πρωτοβάθμιο δικαστήριο Βουδαπέστης, Ουγγαρία).

73. Επικουρικώς, προτείνω στο Δικαστήριο να απαντήσει στα προδικαστικά ερωτήματα ως ακολούθως:

- Το άρθρο 7, παράγραφος 1, της οδηγίας 93/13/ΕΟΚ του Συμβουλίου, της 5ης Απριλίου 1993, σχετικά με τις καταχρηστικές ρήτρες των συμβάσεων που συνάπτονται με καταναλωτές, δεν απαγορεύει εθνικές νομοθετικές ρυθμίσεις με τις οποίες θεσπίστηκαν δικονομικές προϋποθέσεις, όπως αυτές του άρθρου 37 του νόμου XL του 2014, για αγωγές ασκηθείσες από καταναλωτές οι οποίοι σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο συνήψαν συμβάσεις πιστώσεως περιλαμβάνουσες καταχρηστικές ρήτρες·
- οι διατάξεις της οδηγίας 93/13 έχουν εφαρμογή επίσης σε καταστάσεις που δεν έχουν διασυνοριακό χαρακτήρα.